

Socialdepartementet
Enheten för sjukvård och läkemedelsfrågor
S2023/02585

Yttrande över promemorian Elektronisk tillgång till barns uppgifter inom hälso- och sjukvården och tandvården (DS 2023:26)

Inledning

Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck (NCH) vid Länsstyrelsen Östergötland välkomnar möjligheten att yttra sig över promemorian. NCH belyser i detta yttrande särskilt hedersrelaterat våld och förtryck.

NCH har, utifrån de aspekter som myndigheten har att beakta, följande synpunkter på de förslag som presenteras i promemorian.

Sammanfattande synpunkter

NCH instämmer i promemorians förslag att den nuvarande ordningen kring förutsättningarna för den elektroniska tillgången till barns uppgifter behöver förtydligas. Dock ser NCH att promemorians förslag innebär risker som kan medföra konsekvenser för barn som lever i en hederskontext.

Utifrån promemorians förslag anser NCH inte att ett barn som har fyllt tretton år ska åläggas ansvaret att motsätta sig elektronisk tillgång av uppgifter till sina vårdnadshavare. För barn som lever i en hederskontext finns i många fall en risk att barnet inte vågar motsätta sig närståendes önskemål, trots att det kan innebära en fara för barnet. För barn i en hederskontext som även har en funktionsnedsättning eller bristande mognad medför det en ytterligare utsatthet. Detta medför en risk för att barnet inte motsätter sig vårdnadshavares elektroniska tillgång av uppgifter även om det kan medföra konsekvenser för barnet. Forskning visar att brottsoffer som har blivit utsatta för någon form av våld eller förtryck av närstående ofta känner lojalitet med gärningspersonen och att barn kan känna en rädsla för att vårdnadshavaren ska råka illa ut.¹ Ungdomsstyrelsen uppger även att det hos barn och unga som utsätts för

¹ Jernbro, C. (2015). Barnmisshandel ur barns och ungas perspektiv: Omfattning, hälsa, avslöjande och stöd. Akademisk avhandling. Karlstad universitet: Fakulteten för hälsa, natur- och teknikvetenskap.

2023-12-05

hedersrelaterade brott kan finnas en rädsla för repressalier om man går emot vårdnadshavarnas vilja². NCH anser inte heller att hälso- och sjukvårdens personal ska ansvara för att informera barn från tretton år om dessa rättigheter, då barn i den åldern kan variera i mognad. För barn som lever i en hederskontext är riskerna stora för att barnet inte fullt ut förstår innebörden av om närstående får ta del av deras uppgifter även om hälso- och sjukvårdens personal har gett en korrekt information.

Vidare saknar NCH ett resonemang i promemorian om vilka risker och konsekvenser förslagen kan få för barn i en hederskontext. Att leva i ett sådant sammanhang kan innebära att det finns krav och förväntningar på att familjens, släktens eller ett kollektivs intressen sätts före barnets egna intressen. Det är därför viktigt att synliggöra och skapa en förståelse för hedersrelaterat våld och förtryck så att barn i en sådan kontext får adekvat hjälp, stöd och skydd. Härutöver saknar NCH ett resonemang kring risker och konsekvenser för barn i en hederskontext med funktionsnedsättning eller som är hbtqi-personer vilka är särskilt utsatta. Att, som exempel, inte passa in i traditionella könsroller eller att vara intellektuellt funktionshindrad kan anses skamligt vilket kan leda till begränsningar och förtryck för dessa barn och även resultera i en dubbel utsatthet för redan sårbara barn.

11.1.4 Uppgifter ska spärras för vårdnadshavaren om barn som har fyllt tretton år motsätter sig

NCH instämmer i att uppgifter ska kunna spärras för vårdnadshavare. Däremot ser NCH risker med att ansvaret läggs på barnet att motsätta sig vårdnadshavarens tillgång till uppgifter, i synnerhet när det gäller barn som lever i en hederskontext. Att lägga ansvaret på barnet förutsätter att barnet är medvetet om riskerna som det medför att inte motsätta sig vårdnadshavarens tillgång samt en medvetenhet om vad ett journalsystem är och hur det fungerar. NCH menar att barn från åldern tretton år kan variera i mognad och generellt ha svårt för att fullt ut förstå innebörden av vad det innebär att vårdnadshavare får tillgång till dessa uppgifter. Detta gäller särskilt barn som lever i en hederskontext då dessa barn genom kontroll och begränsningar från närstående inte tillåts träna på att ta självständiga och åldersadekvata beslut gällande den egna personen. För barn i en hederskontext är det dessutom inte sällan vårdnadshavarna som är förövarna samtidigt som barnen befinner sig i en beroendeställning till dem. Det finns därför en risk att dessa barn inte vågar motsätta sig att vårdnadshavare får tillgång till deras journaler.

NCH understryker vidare att detta ansvar inte ska läggas på barn med en intellektuell funktionsnedsättning. Barn med en intellektuell

² Ungdomsstyrelsen (2009). Gift mot sin vilja. Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5. Stockholm: Ungdomsstyrelsen

2023-12-05

funktionsnedsättning, som dessutom lever i en hederskontext, är sårbara då de ofta befinner sig i en beroendeställning i förhållande till sina vårdnadshavare.

11.1.5 Vårdgivaren ska informera barn som har fyllt tretton år om rätten att motsätta sig

NCH anser att det ställer höga krav på personal inom hälso- och sjukvården och tandvården att informera barn från tretton år om rätten att motsätta sig vårdnadshavares elektroniska tillgång, i synnerhet avseende barn som lever i en hederskontext. Barn från åldern tretton år kan i hög utsträckning variera i mognad och barn som lever i en hederskontext eller annan utsatthet kan ha särskilt svårt för att fullt ut förstå innebörden av vad det innebär att vårdnadshavare får tillgång till dessa uppgifter. Det finns i dessa fall en risk för att barnet inte har förutsättningar att fatta ett beslut för sitt eget bästa, även om informationen som delges är korrekt. NCH ser även risker för att det i praktiken blir svårt att delge barn denna information utan att vårdnadshavaren får kännedom om detta. Om det blir känt för en vårdnadshavare att ett barn i en hederskontext motsätter sig vårdnadshavarens rätt kan även detta innebära konsekvenser för barnet.

11.1.8 Uppgift som spärrats för vårdnadshavaren med hänvisning till sekretess ska även spärras för barnet

NCH instämmer i att uppgifter som har spärrats för vårdnadshavaren även ska spärras för barnet. Detta är särskilt viktigt i de fall där barnet är utsatt för digitalt våld genom att vårdnadshavaren, som exempel, kontrollerar barnets telefon eller mobila bank-id.

11.1.10 Förslagen innebär en möjlighet för vårdgivaren att medge elektronisk tillgång, men är ingen rättighetslagstiftning

NCH menar att även om det i dagsläget finns möjlighet för vårdgivare att avsluta vårdnadshavares elektroniska tillgång till barns uppgifter när barnet är omhändertaget med stöd av 1 och 2 §§ LVU, saknas ofta rutiner för detta. Följaktligen instämmer NCH i att det är nödvändigt med hög grad av nationell samordning och gemensamma rutiner för att skapa ökad trygghet, transparens och förståelse för systemet för att barn inte ska riskera att hamna mellan stolarna.

11.2.3 Uppgifter ska spärras för vårdnadshavaren om barn som har fyllt tretton år motsätter sig

NCH anser att barn inte ska åläggas ansvaret att aktivt motsätta sig vårdnadshavares direktåtkomst till uppgifterna i den nationella läkemedelslistan enligt samma synpunkter som i 11.1.4.

2023-12-05

11.2.7 Hälso- och sjukvårdspersonalen ska informera barn och hos E-hälsomyndigheten begära att få uppgifter spärrade.

NCH anser att risken är för stor att hälso- och sjukvårdspersonalen inte ska kunna informera så att barnet fullt ut förstår sin rättighet enligt samma synpunkter som i 11.1.5.

11.4 Det är viktigt att rättstillämpningen underlättas genom ytterligare stödmaterial

NCH tillstyrker förslaget att en utsedd myndighet får i uppdrag att ta fram stödmaterial och vill i sammanhanget framföra att det är viktigt att säkerställa att materialet innehåller anpassat och lättillgängligt material kring hedersrelaterat våld och förtryck och dess uttrycksformer. I denna del kan NCH stödja arbetet och bidra med kunskap. För ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck krävs det insikt i hur en hederskontext där våldet och förtrycket kan utövas av flera familjemedlemmar, släktingar eller andra personer påverkar den utsatta. Om känsliga uppgifter som rör barnets integritet kommer närstående till del kan det medföra risk för ökade begränsningar, kontroll och våld. För barn i en hederskontext förekommer vidare digitalt våld och kontroll som bland annat innebär kontroll av bank-id i syfte att få tillgång till exempelvis vårdjournaler. NCH vill därför betona vikten av att ett stödmaterial implementeras och används av vårdgivaren så att barn som lever i en hederskontext får det skydd och stöd som de behöver och har rätt till.

Ärendets slutberedning

I detta ärende har länsråd Ann Holmlid beslutat. Handläggare Christoffer Martinelle har varit föredragande. I den slutliga handläggningen har utredare Elin Hellberg, handläggare Marie Ramstedt, enhetschef Isak Hjortzberg vid enheten för utredning och analys, enhetschef Linda Vallin enhetschef vid enheten för stöd och samverkan, samt Sandra Petersson, avdelningschef, vid Nationellt Centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck deltagit.

Detta beslut har bekräftats digitalt och saknar därför namnunderskrifter.

Så här hanterar Länsstyrelsen personuppgifter

Information om hur vi hanterar dessa finns på
www.lansstyrelsen.se/dataskydd.